

працюють з непохитною вірою в перемогу над ворогом і роблять для цього усе можливе.

1. *Черкащина в контексті історії України : матеріали Сьомої наук.-краєзнавчої конф., присвяч. 200-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка та 60-річчя утворення Черкас. обл., [Черкаси, 28 листоп. 2013 р.]. Ч. 2. Черкаська область : шлях завдовжки в 60 років / Укр. ін-т нац. пам'яті, Черкас. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; [ред.-упоряд. В. М. Мельниченко]. – Черкаси : Вертикаль, 2014. – 307 с. – Містить бібліогр.*
2. Мельниченко В. М. Шевченкіана Черкащини : вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині / Василь Мельниченко. – Черкаси : Брама-Україна, 2013. – 207 с.
3. Черкащина. Універсальна енциклопедія». Документально-публіцистичне наукове фотоілюстративне історичне видання / Автор-упорядник Віктор Жадько. – К.: ВПК «Експрес-Поліграф», 2010. – 1104 с.; іл.
4. Ляшко Ю. Ю. За землю і волю : нарис про боротьбу укр. народу за свободу і незалежність у роки Визвол. змагань 1917–1922 рр. на теренах Чигиринщини / Юрій Ляшко. – Черкаси : Вертикаль, 2018. – 93 с. : іл.
5. Мельниченко В. М. Історія преси Черкащини (XX – початок XXI ст) [монографія] : журналістам Черкащини усіх поколінь присвяч. / В. М. Мельниченко. – Черкаси : Вертикаль, 2020. – 238 с. : іл.
6. Поліщук В. Т. Літературна енциклопедія Черкащини. Т. 1 : А–К / Володимир Поліщук ; уклад. В. Т. Поліщук. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2020. – 667 с.

**В. М. Лазуренко**

## **ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ У КОНТЕКСТІ 70-РІЧЧЯ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

70-річчя утворення Черкаської області – добра нагода оглянути пройдений нею шлях. З висоти цієї дати ми оцінюємо зроблене, дивимось у майбутнє. Усвідомлюємо, яке важливе значення має формування національно-патріотичного світогляду громадян. Сьогодні, у час важких випробувань для українського народу, як ніколи, особливої актуальності набуває всебічне вивчення Черкащини – унікального історико-культурного регіону нашої держави, який за велику честь ми маємо право називати своєю «малою батьківщиною». У цій справі – найперше слово за краєзнавцями, які присвячують своє життя невтомній і подвижницькій праці на пошуково-просвітницькій ниві.

Оцінюючи державотворчий потенціал краєзнавства у контексті 70-річчя утворення Черкаської області, констатуємо, що ще у кінці

1980-х рр. на хвилі демократичних перетворень на Черкащині зусиллями ентузіастів почав відроджуватись, а з проголошенням незалежності набув розвитку краєзнавчий рух. Говорячи про це, ми з вдячністю згадуємо тих, хто ще на початку ХХ століття і у 1920-х роках започатковували в нашому краї перші музеї і краєзнавчі об'єднання, досліджували пам'ятки історії і культури. Віддаємо шану краєзнавцям, які стали жертвами незаконних репресій і переслідувань у 1930-х і наступних роках.

З утворенням у 1954 р. Черкаської області, в умовах хрущовської «відлиги», краєзнавство на Черкащині набуло подальшого розвитку, передусім у шкільних формах та громадському музейництві. Виключно важливу роль у відродженні краєзнавства мала дослідницько-пошукова та наукова робота зі створення тому «Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область», який побачив світ у 1972 році. У процесі цієї, хоч і скутої ідеологічними обмеженнями роботи, з краєзнавчого активу викристалізувалися групи самовідданих дослідників місцевої історії, які у майбутньому багато зробили для розвитку краєзнавства і формування громадянсько-патріотичних якостей черкащан, брали активну участь у розбудові Української держави.

Серед них – люди різних професій: директор Уманського краєзнавчого музею Г. Ю. Храбан, учителі: М. Ф. Пономаренко із Золотоноші, І. С. Городинець з Драбівського, О. О. Вдовиченко з Лисянського, І. І. Волошенко з Монастирищенського, І. А. Сажієнко з Христинівського, В. А. Тесля з Черкаського, Я. І. Івашкевич з Катеринопільського, В. О. Вороневич із Шполянського районів, музейні працівники П. П. Соса із Черкас, М. Д. Гупало і С. Л. Хаврусь із Корсунь-Шевченківського району, І. В. Тесленко з Чорнобаївського району, лісничий О. А. Найда із Чигиринського району, письменник М. Т. Негода, працівники архівів О. Г. Якименко і О. К. Попова із Черкас, журналісти Л. П. Шитова, К. І. Традюк та багато інших.

Важливим етапом розвитку краєзнавчого руху на Черкащині стало створення 9 грудня 1989 року обласного краєзнавчого товариства. На установчій конференції його головою було обрано П. П. Сосу, заступником М. Ф. Пономаренка. До складу ради товариства увійшли Я. С. Воловик, М. Є. Іщенко, В. Ф. Мицик, В. М. Мельниченко, В. І. Полтавець, Ф. А. Непийвода, М. І. Пшеничний та інші ентузіасти краєзнавчого руху. Делегація Черкащини 27 березня 1990 року взяла участь в установчому з'їзді Всеукраїнської спілки краєзнавців України. Обласне товариство набуло статусу її обласної організації і здійснювало свою роботу на основі статуту Спілки. Того ж року започатковано випуск журналу «Краєзнавство

Черкащини». У 1994 році започатковано обласну літературно-краєзнавчу премію (з 2001 року – краєзнавча) імені Михайла Максимовича. У 2001 році головою правління обласної організації обрано В. М. Мельниченка, а заступниками – М. І. Борща і В. М. Лазуренка.

Активізації краєзнавчого руху на Черкащині сприяло надання Спільці статусу національної, про що було оголошено 28 жовтня 2008 року на IV з'їзді Національної спілки краєзнавців України. Цим самим на державному рівні було визнано її видатні заслуги у розвитку національної культури.

Оглядаючи шлях, пройдений Спілкою, як частину 70-річної історії Черкаської області, виділяємо найсуттєвіше. Зокрема, у справі згуртування краєзнавчого руху та розширення його пізнавально-виховних та просвітницько-пошукових можливостей важливу роль відіграло започаткування журналу «Краєзнавство Черкащини», перший номер якого вийшов у 1990 році.

Національна спілка краєзнавців України, і особисто її голова світлої пам'яті Петро Тимофійович Тронько, у 1992 році започаткувала проект «Реабілітовані історією», головним завданням якого визначено відновлення історичної справедливості, висвітлення трагічних подій в історії України, повернення їй незаслужено забутих імен державних діячів, науковців, митців, робітників і селян, вшанування тих, хто боровся за свободу і незалежність України.

Вже побачило світ 11 томів цього проекту по Черкаській області. Члени Спілки – активні учасники обласної редколегії з видання книг «Реабілітовані історією», а також таких фундаментальних видань як «Книга пам'яті», «Національна книга пам'яті жертвам Голодомору 1932–1933 років» та інших суспільно значимих праць. Окремий напрямок складає тема затоплених сіл.

В основу практичної роботи обласної організації у роки незалежності покладено дослідження та популяризації історії рідного краю, координація зусиль краєзнавчої громадськості, посилення співпраці із зацікавленими організаціями, передусім закладами освіти і культури.

З 2003 року в області проводяться історико-краєзнавчі конференції «Черкащина в контексті історії України», на яких обговорюються актуальні проблеми історії і сучасності краю, видаються збірники матеріалів, які разом із журналом «Краєзнавство Черкащини» користуються популярністю серед черкащан, виконуючи важливу пізнавально-виховну функцію.

Не аби якою популярністю користуються краєзнавчі видання. За час існування Спілки побачило світ близько 500 книг про міста і села краю, наших відомих земляків, події і явища, що відбувалися на

Черкащині. В широкий науковий обіг введено багато нових, або маловідомих фактів.

Важливе значення має державна підтримка Спілки краєзнавців (як і інших творчих спілок). Зокрема, в рамках обласної програми книговидавання за кошти бюджету видаються найбільш вагомі краєзнавчі видання, журнал «Краєзнавство Черкащини». За підтримки обласної влади тільки останнім часом Спілкою виготовлено фільм «Богдан Хмельницький та його епоха», фотовиставка до 30-річчя незалежності.

У практиці закладів освіти з використання можливостей краєзнавства у навчально-виховному процесі нагромаджено значний досвід спільної роботи Національної спілки краєзнавців України із закладами освіти, що простежується на прикладі Черкаської області, де, обласна організація НСКУ тісно співпрацює з вищими навчальними закладами та школами, спрямовуючи роботу на посилення патріотичного виховання учнів та студентської молоді.

Обласною організацією взято шефство над школами міста Черкас, Кам'янського, Чигиринського районів та міста Сміла. За участю членів НСКУ стали традиційними учнівські науково-практичні конференції, матеріали яких видаються збірниками, проведення краєзнавчо-просвітницьких заходів. Впродовж тривалого часу члени Спілки очолюють та входять до складу журі обласних конкурсів-захистів учнівських наукових робіт Малої академії наук в номінації «Історичне краєзнавство», виступають керівниками та рецензентами таких робіт.

Починаючи з нинішнього навчального року в усіх школах Черкаської області запроваджено вивчення історії рідного краю. Курс має необхідне навчально-методичне забезпечення, розроблене в рамках регіонального освітнього проєкту «Моя Черкащина», ініціаторами якого виступили управління освіти і науки ОДА та обласна організація НСКУ. Це була надзвичайно своєчасна ініціатива. Адже вивчення і знання історії набуло особливої актуальності у зв'язку з повномасштабною війною, яку віроломно розв'язала путінська Росія проти України. В умовах історичних викликів і загроз громадянське виховання стало питанням національної безпеки та протидії історичним фальсифікаціям та ворожим ідеологічним впливам. У цьому контексті дієвим пізнавально-виховним засобом виступає шкільна історична освіта та її важливий компонент – вивчення історії рідного краю, всебічне пізнання своєї малої батьківщини, її минулого й сучасного як складової частини історії України.

Отже, за час, що минув від утворення Черкаської області, краєзнавство на Черкащині стало важливим чинником державо-

творчих процесів і вносить вагомий внесок у справу відродження духовності, історичної пам'яті, виховання у громадян, передусім у молоді, любові до рідного краю, почуття національного патріотизму, готовності захищати свободу і незалежність нашої держави, готовності відстоювати її суверенітет і територіальну цілісність.

- 
1. *Літопис Національної спілки краєзнавців України: 2008–2018 рр. До 10-річчя надання Спілці краєзнавців статусу національної / Нац. спілка краєзнавців України; за заг. ред. О.П. Ресента; упоряд.: Є.В. Букет, В.І. Дмитрук, Р.В. Маньковська, В.І. Милько. – К.: НСКУ, 2018. – 500 с.*
  2. Мельниченко В. М. Краєзнавство – важливий чинник державотворення / В. М. Мельниченко // *Черкащина в контексті українського державотворення. Матеріали Регіональної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Конституції України та 30-річчю Незалежності України (25 червня 2021 р., м. Черкаси) ; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : Видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2021. – 255 с.*
  3. VI звітно-виборна конференція Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України // *Краєзнавство Черкащини. – 2023. – № 16. – С. 34 – 50.*
  4. *Наймолодша в Україні : бібліогр. покажч. Вип. 5 : Черкаській області – 70 років / Комунал. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради ; [уклад.: Л. Т. Демченко, В. В. Калюжко ; наук. ред. В. М. Мельниченко]. – Черкаси : Вертикаль, видавець Кандич С. Г., 2023. – 200 с.*

**Г. М. Голиш  
Л. Г. Лисиця**

## **ТВОРЧИЙ ДОРОБОК КРАЄЗНАВЦІВ ЧЕРКАЩИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (2022–2023 РР.)**

Попри неймовірні труднощі та виклики драматичного сьогодення, домінантою якого є агресивна війна путінської росії проти України, краєзнавчий актив Шевченкового краю упевнено тримає духовно-просвітницький фронт. Спираючись на унікальні творчі досягнення своїх попередників, нинішні літописці минувшини та сучасності Черкащини продовжують збагачувати розмаїту палітру краєзнавства. Це особливо важливо в наш доленосний час, коли нависла смертельна загроза над нашою державністю й національною ідентичністю. Адже вивчення подій місцевої історії дозволяє акумулювати відповідні аргументи для ідеологічної відсічі заклятим ворогам українства.